

Ainutlaatuinen esitys antiikin Rooman satamakaupungista

Arja Karivieri & Marjo Meriluoto (toim.):

Ostia, portti Roomaan. Tampereen museoiden julkaisuja 157. Premedia Helsinki 2019. 429 s. ISBN 978-951-609-965-4.

Alkuvuodesta 2020 ilmestyi suomalaisen antiikin- ja historian tutkimuksen alalta laajuudeltaan, ajanmukaisuudeltaan ja yksityiskohtaisuudeltaan hyvin merkittävä teos antiikin Rooman suuresta satamakaupungista Ostiasta. Suomalaiset antiikintutkijat ovat jo vuosikymmenien ajan käsitelleet eri tavoin Ostiaa tutkimuksissaan, mutta kyseinen julkaisu on ensimmäinen suomenkielinen teos kaupungista. On hyvin todennäköistä, että se on myös kansainvälisesti ajanmukaisin esitys aiheesta. Teos on sittemmin julkaistu englanniksi Suomen Rooman-instituutin tieteellisessä julkaisusarjassa *Acta Instituti Romani Finlandiae* (Vol. 47).

Teoksen julkaiseminen liittyy läheisesti Suomen Rooman-instituutin nykyisen johtajan, Tukholman yliopiston professori Arja Karivieren johtajakauden hankkeeseen, jossa tutkitaan Ostian ja Portuksen satamakaupunkien kehitystä myöhäisantiikista varhaiskeskiajalle, ja sen yhteydessä järjestettyyn Ostia-näyttelyyn Tampereen Vapriikissa 1.11.2019–10.1.2021. Näyttelyn teemana oli lähinnä 100- ja 200-lukujen Ostia, mutta kirja kattaa Ostian historiaa sen perustamisesta aina myöhäisantiikkiin saakka. Ennen nykyistä projektiaan Karivieri on nimenomaisesti Ostiaan liittyen johtanut vuosina 2015–19 Suomen Akatemian ja Tampereen yliopiston rahoittamaa tutkimushanketta *Segregated or Integrated? Living and Dying in the Harbour City of Ostia, 300 BCE–700 CE*. Teoksen toinen toimittaja Marjo Meriluoto on historioitsija (FT), joka toimii museokeskus Vapriikin näyttelypäällikkönä.

Kansainvälisessä Ostia-tutkimuksessa on eräänlainen standardiesitys ollut jo melko kauan Russell Meiggin julkaisu *Roman Ostia* (1973). Muita maininnanarvoisia teoksia ovat Carlo Pavolinin *La vita quotidiana a Ostia* (1986) ja Douglas Boinin *Ostia in Late Antiquity* (2013). Yhden antiikin kaupungin kuvaaminen huomioon ottaen laajasti sen materiaalsen ja henkisen kulttuurin

piirteet on hyvin haastava tehtävä. Esimerkiksi hiljattain ilmestynyttä, myöhäisantiikin Ostiaan painottuvaa Boinin teosta on kritisoitu siitä, että se tuo suhteellisen vähän uutta tietoa verrattuna esimerkiksi Meiggin suurteokseen. Karivieren ja Meriluodon julkaisu väistää nämä sudenkuopat muodostamalla teemottain jakautuvan kokonaisuuden, jonka luvut ovat yksityiskohtaisia tutkimuksia kunkin alan huippuasiantuntijoiden kirjoittamina. Kirja tarjoaa siis jo muotonsa puolesta uuden ulottuvuuden antiikin Ostian tutkimukseen. Tietojeni mukaan se on ainoa yhteisjulkaisu aiheesta koko maailmassa.

Teoksen artikkelien kirjoittamiseen on osallistunut useita ulkomaisia antiikin huippututkijoita, kuten Carlo Pavolini ja Fausto Zevi. Myös Suomesta teoksen kirjoittamiseen on osallistunut useita menestyneitä antiikintutkijoita. Teos sisältää runsaasti kuvitusta, karttoja ja piirroksia Ostiasta ja sen arkeologisista löydöistä. Lisäksi apuna on käytetty arkeologisten kaivausten tutkimusraportteja ja julkaisuja, antiikin lähteitä sekä runsaasti varsinaista tutkimuskirjallisuutta. Yksi teoksen huomattavista ansioista onkin sen käyttökelpoisuus niin uusimman kuin myös vanhemman asiakohtaisen tutkimuskirjallisuuden paikantamisvälineenä.

Julkaisu on varsinkin nuorempien lukijoiden näkökulmasta arvokas myös välittäessään ja vakiinnuttaessaan suomenkielisen antiikintutkimuksen sanastoa. Tämänkaltaisia teoksia, jotka sisältävät myös erikoistutkimusta aiheesta, ei ole suomeksi aivan runsaasti. Teoksen sisältämät 50 artikkelia ovat pääsääntöisesti lyhyehköjä ja tiiviitä, ja ne on liitetty menestyksekkäästi kokonaisuuteen. Artikkelit liikkuvat yleiseltä tasolta aina yksityiskohtaiseen tapaustutkimukseen saakka. Näin ollen teosta voi erikoistutkimuksen lisäksi hyödyntää myös aiheesta kiinnostunut harrastaja. Koska se kattaa hyvin laajasti yhden historiallisen kaupungin kulttuuriin liittyvät piirteet, artikkelien pituutta on nähtävästi jouduttu rajaamaan, sillä muuten teos olisi paisunut hallitsemattoman laajaksi fyysisestikin. Osa artikkeleista on tiivistelmiä ajankohtaisesta väitöskirja- tai muusta tutkimuksesta. Teoksen käännöksistä vastaavat Mikko Heinonen ja Elina Suolahti. Tutkimusavustajana on toiminut Pia Mustonen. Yleisesti ottaen käännösten kieli on sujuvaa, vain muutama kirjoitusvirhe on tullut mukaan.

Teos jakautuu johdannon lisäksi neljään osaan. Ensimmäinen osa 'Rooman satama' käsittelee Ostian historiaa erityisesti sen merenkulku- ja laivastohistorian näkökulmasta. Toinen osa 'Kaupunkikeskus' syvennyy Ostian esittelemiseen fyysisenä kaupunkina, sen rakennuksia, teitä ja muuta infrastruktuuria, hallintoa, asukkaita ja heidän identiteettiään. Kolmas osa 'Elämä Ostiassa' puolestaan keskittyy selvemmin kaupungin henkiseen elämään, mistä syystä se on kirjan itsenäisen ja arkeologiasta riippumattomin osa, perustuen pääasiassa kirjallisiin lähteisiin. Esitetyt asiat kuitenkin liitetään Ostiasta löydettyyn arkeologiseen todistusaineistoon.

Koska Ostia oli uskonnollisen synkretismin muodossa äärimmäisen merkittävä eri uskontojen harjoitus- että leviämiskanavana, koko neljäs osa 'Uskonto ja kultit' keskittyy Ostian ja yleisemminkin antiikin Rooman uskonnollisen elämän yleisiin kehityskuluihin ja erityispiirteisiin. Ostian kautta kulkeutuivat kreikkalaisperäiset uskonnot, mysteeriuskonnot, juutalaisuus, kristinusko ja magia. Samassa osassa huomioidaan myös aikakauden koulutukselliset ja filosofiset ideaalit Ostian kontekstissa. Ensimmäisen kristillisen kappelin kaupunki sai 300-luvulla. Kaupunki tunnetaan myös teologi Aurelius Augustinuksen äidin, Monican, kuolin- ja hautauspaikkana (387 jaa.). Ostia oli myös väylä, jota filosofisten koulukuntien edustajat hyödynsivät siirtyessään Roomaan, ja sieltä on löydetty merkittäviä koulukomplekseja. Teoksen neljän perinpohjaisen osan loppuksi olisin kaivannut päätäntölukua, mutta toisaalta yksittäiset luvut sisältävät yleensä lyhyen yhteenvedon.

Ostian kaupungin perustaminen noin 25 kilometriä Roomasta länteen Tiber-joen suulle näyttää liittyneen alueelliseen kilpailuun suolasta, kauppatavaraan, johon arkeologisten todisteiden perusteella tiedetään kiinnitetyn suurta mielenkiintoa jo varhaisella neoliittisellä kaudella. Suola oli tärkeä aines säilömisessä, toisin sanoen ruokahuollollisen vakavaraisuuden takeena. Liviuksen mukaan Ostian olisi perustanut jo Rooman neljäs kuningas Ancus Marcius (640–616 eaa.), mutta varma ensimmäinen historiallinen maininta satamasta on vuodelta 267 eaa. Myöskään niin varhaisia arkeologisia löydöksiä ei ole tehty. Eräs piirre tämän hetken Ostia-tutkimuksessa onkin pyrkimys löytää mahdollisimman vanhoja rakenteita. Olipa kyseessä sitten suolakenttien tai jokisuiston hallinta (tai molemmat), liittyy kaupungin perustaminen roomalaisen invaasiopolitiikan varhaisimpiin vaiheisiin. Teoksen tapaan Ostiasta puhuttaessa on

yleensä tapana tarkastella sen läheisyydessä sijainneita ja siihen kulttuurisesti liittyneitä kokonaisuuksia, kuten esimerkiksi Claudiuksen kaudella perustettua (46 jaa.) ja Neron kaudella (64 jaa.) käyttöön otettua satamallasta (Portus) sekä suurta hautausmaana käytettyä maakaistaletta (Isola Sacra). Kaikkien näiden kohteiden arkeologisia tietoja hyödyntämällä voidaan piirtää mahdollisimman täydellinen kuva antiikin Ostian monikulttuurisesta väestöstä.

Ostia muistutti muihin antiikin roomalaisiin kaupunkeihin verrattuna eniten emäkaupunkiaan Roomaa, joten sitä on hyvin mielenkiintoista tutkia siitäkin syystä. Kuitenkaan siellä ei ole juurikaan säilynyt materiaalisia kulttuurin pienempiä yksityiskohtia, kuten puuta, papyrusta, sisustusta tai henkilökohtaisia arvoesineitä, niin kuin esimerkiksi niitä säilöneissä toisenlaisissa arkeologisissa kohteissa, tuhkaan hävinneessä Pompeijissa tai tuhkaliejuun hautautuneessa Herculaneumissa. Silti säilyneiden esineiden avulla tarjotaan näkymiä Ostian kansalaisten elämästä ja uskomuksista aina kauneudenhoidosta uskonnon harjoittamiseen saakka. Eräs laajasti hyödynnetty arkeologisen tutkimuksen kohde ovat piirtokirjoitukset, jotka Ostian kohdalla tarkoittavat hyvin usein hautapiirtokirjoituksia. Niiden perusteella voidaan luoda tilastollisia malleja väestön alkuperästä, liikkuvuudesta, ammateista, eliniästä, henkilöhistorioista, hallintorakenteesta, uskonnosta, yksittäisistä historiallisista tapahtumista sekä paljosta muusta.

Kirja on kokonaisuutena osoitus filologian, arkeologian ja historian opinalojen hedelmällisestä suhteesta, mutta siinä hyödynnetään myös luonnontieteitä käyttäen apuna muun muassa osteologista (luu)tutkimusta, joka on ollut merkittävä tutkimussuuntaus viime vuosina. Arkeologia voi tukea tai auttaa ymmärtämään niitä huomioita, joita esimerkiksi antiikin kirjallisuuden perusteella tehdään. Toisaalta historialliset tekstit voivat auttaa arkeologisen materiaalin tulkinnassa. Tämä tuli hyvin esiin erityisesti kirjan kolmannessa luvussa: uskonnolliset patsaat eivät kerro kaikkea ihmisten henkisestä viitekehystä. Samaan aikaan on mahdollista, että arkeologia voi kertoa materiaalisesta historiasta jotain sellaista, mitä emme voisi koskaan lukea kirjoista. Näin näyttää olevan tutkittaessa yksityiskohtaisesti esimerkiksi Ostian rakennuksia. Historialliset kirjalliset maininnat Ostiasta ovatkin hyvin niukanlaisia. Historiantutkimuksen ja arkeologian suhde on vastavuoroinen ja toisiaan täydentävä, minkä myös tämä Ostia-julkaisu erinomaisesti osoittaa.

Tuomo-Paavo Salokas, YTM, FM
Jyväskylän yliopisto